

Gåsefod, *Chenopodium*

Denne planteslægt er med talrige arter repræsenteret på marker, gødningspladser og strandbredder; de flade blade er ofte »melede« = besat med små væskefyldte blærehår, der let knækker af og bliver hængende på fingrene. De små grønne blomster er samlet i en top.

Gåsefod 1600-t ff, nogle arters bladomrids ligner spor af gåsens fødder, jf. *Chenopodium* af græsk chên = gås og pus = fod; *gåsespragle* o. 1650, til spragle i betydningen sprænge itu o: blomsterstanden smuldrer let mellem fingrene; *mælde* alm., men botanisk til en anden slægt (s. 160).

HVIDMELET GÅSEFOD, *Chenopodium album*, et meget alm. og ofte besværligt ukrudt på dyrket jord (vårsæd, rudfrugtmarker) og omkring beboede steder.

Melurt temmelig alm., *melløv*, *melkål* og *mel-druer* NSjælland, blomsterstanden kan ligne en lille drueklase; *melbynke* ØSjælland, *tangmælde*, omtydet til *tangmænd* Århus, *svinemælde* 1878ff MJylland, Sjælland, Bornholm, *svinemel* Ålborgeggen, *svinekål* Køgeegnen, anvendt som svinefoder, se nedenfor; *rejle* SFyn med en uvis betydning, *fedturt* Mariboegnen, blærehårene kan gøre planten noget fedtet at gnide på.

STOLTHENRIKS-GÅSEFOD, *Chenopodium bonus-henricus*, den flerårige plante har spydformede, helrandede blade og gulgrøn blomsterdusk; ret alm. omkring byer.

Stolthenrik 1623ff, Angel, Sønderjylland, Fyn, sml. brandbæger bd. 4, fra tysk, hvor iflg. overtroen en nisse eller trolld Heinrich gik på gåsefødder; *gode Henrik* 1648–1850 fra tysk og *algode* 1648–1821, havde alsidig medicinsk anvendelse; *smørskræppe* 1648–1848 jf. *fedturt* ovenfor, *vild spinat* 1770–95, sml. nedenfor; *hundetunge* 1806ff Jylland, *lammeøre* 1820, *tudseurt* Mors og *skruburt* Røsnæs med nedsættende betydning, *vilde heste* Søllerød, uvist hvorfor.

STINKENDE GÅSEFOD, *Chenopodium vulvaria*, en hvidgrå, ildelugtende plante med stærkt grenede stængler; ved møddinger, på rydde- og lossepladser. *Kusseurt* 1697–o. 1870, *sildeurt*. 689 1,332–37.

NÆRINGSMIDDEL, FODER

Af de mange frø i høifyldet omkring Egtvedpigens kiste fra ældre bronzealder udgjorde hvidmelet gåsefod 90 pct., planten var også re-

præsenteret med talrige frø i jorden omkring Voldtofte-karrene på Fyn; i Fjande ved Nissum fjord blev fundet halvanden liter forkullede frø fra tidlig romersk jernalder, en madkrukke på Gørding hede indeholdt bl.a. 18 kubikcentimeter af disse frø, som ligeledes var repræsenteret med en forholdsvis stor portion i Tollundmandens mave (ældre jernalder). Tillige med talrige aftryk i lerkar tyder det på, at planten blev samlet, måske også dyrket til næring (1).

Sprøde blade af stolthenriks-gåsefod bliver omkring Fredericia samlet og spist som spinat, hvidmelet gåsefod af fattigfolk kogt som kål (1767; 2); o. 1800 oplyses, at unge skud og blade af stolthenriks-gåsefod spises som salat eller kål (3), gåsefod fra strandbredder bliver bl.a. i Holsten syltet som agurker med peber og eddike og giver »en ganske behagelig ret« (2,3). Stolthenriks-gåsefod blev forhen dyrket som spinat-erstatning; unge skud kan tilberedes som asparges, spinat og gemyse, sml. mælde s. 160 (4).

O. 1800 gøres forsøg med forskellige gåsefodarters anvendelighed som svinefoder (5), hvidmelet gåseurt er i grøn tilstand ofte blevet benyttet dertil (6); man gik i bøndernes kartoffelmarker, rykkede *meldruer* op og gned blade og frø af, det var et meget nærende svinefoder (NSjælland; 7).

LITTERATUR: (1) 443 18f,487; 347b 12; 498 1951, 65–69; 144 2. rk. nr. 80, 1954,255; 1013 1950,317; 328g 13; (2) 977 162,166,174; (3) 739 2,1800,224, 235; 398 1806,237f,241; (4) 712 24; (5) 969e 4,1805, 261–70; (6) 510 1878 2,338; (7) 941f 109.

LÆGEMIDLER

Patient med blodsot skal bade sine ben i vanddekokt af gåsefod (1623; 1), urten lægges som smertestillende omslag på podagra (1648; 2); bladene er anvendt som sårlægende og smertestillende kompres (3), på friske sår og ondartet udslæt (4).

Stolthenriks- og stinkende gåsefod anføres i farmakopeen 1772; førstnævntes rod blandet med »kourt« og springknap er ordineret for hestens fibel (1700-t), roden indgår i middel for svinesyge og -død, planten modvirker kvægets diarré (Bornholm 1750; 5).

LITTERATUR: (1) 464; (2) 697 181; (3) 398 1806, 237; (4) 739 2,1800,224; (5) 83 43,310; 942 88.

Med en tinopløsning kan uld farves citrongul i afkog af stinkende gåsefod. 398 1806,240.